

Östbuletinen

Nr. 4, 2012, årgång 16

Jubileumsnummer om märkesåret 1812

Vasilij Veresjtjagin: Borodino (1897)

*Sällskapet för studier av Ryssland,
Central- och Östeuropa samt
Centralasien*

Innehåll

Inledning <i>Ingmar Oldberg</i>	5
Sverige och Ryssland i Napoleonkrigen 1805–1814 – en säkerhets- politisk översikt <i>Kent Zetterberg</i>	9
Slaget vid Borodino 1812 – Leo Tolstojs skildring i <i>Krig och fred</i> <i>Barbara Lönnqvist</i>	17
Napoleon i Moskva 1812 i rysk ord- och bildkonst <i>Lars Erik Blomqvist</i>	23
Tjajkovskij och ”1812” <i>Hans Wolf</i>	29
1812 idag <i>Gudrun Persson</i>	31

Inledning

Ingmar Oldberg, redaktör för Östbulletinen

Med anledning av att Sällskapet hösten 2012 firade sitt 15-årsjubileum arrangerades ett symposium den 5 december på temat 1812. På basis av där hållna föredrag har denna skrift sammanställts. Det finns flera skäl att välja 1812 som tema. Året är bekant som ett avgörande år i europeisk historia, inte minst för Ryssland, Frankrike och Sverige. Under det året bröt kejsar Napoleon Tilsit-avtalet av 1807 med tsar Alexander I, som inneburit en uppdelning av Europa i intressesfärer, och *la Grande Armée* på över 600 000 man (inklusive allierade), den största som världen dittills skådat, angrep Ryssland. Fälttåget kulminerade i slaget vid Borodino den 7 september, det största och blodigaste under alla Napoleons krig, där minst 70 000 dog av över 250 000 stridande.

Slaget blev en historisk vändpunkt och Napoleons sista stora anfall under detta fälttåg. Visserligen vann Napoleon själva slaget och kunde tåga in i Moskva, men trots stora förluster lyckades han inte uppnå målet att krossa den ryska armén. Över en tredjedel av hans styrkor föll bort och kunde inte förstärkas, medan den ryska befälhavaren general Kutuzov hela tiden kunde fylla på sina styrkor. Tsar Alexander vägrade förhandla och Napoleon tvangs efter fem veckor till en lång reträtt under svåra vinterförhållanden. Svält, köld, sjukdomar och reträttstrider samverkade till att hans stolta armé krympte till 23 000 man, när den lämnade Ryssland i mitten av december.¹ Detta blev början till slutet för Napoleons och Frankrikes dominerande makt över Europa, vilket så småningom beseglades i Wienkongressen 1814-15.

För Rysslands del medförde segern i kriget, som började kallas det fosterländska, att dess maktställning i östra Europa och vid Östersjön befästes. Ryssland blev en av de fyra stormakter, som efter Wienkongressen under många år tillsammans skulle upprätthålla maktbalansen och ordningen i Europa.

Som ovan nämnts blev 1812 och Napoleonkrigen också en vändpunkt i Sveriges utrikespolitiska ställning. Som **Kent Zetterberg** skildrar i det första bidraget nedan förlorade visserligen Sverige Finland 1809 men då kronprins Karl Johan ingick allians med tsar Alexander i Åbo mot Napoleon fick man i stället en union med Norge. I stället för återkommande krig med Ryssland blev Ryssland med Gunnar Åselius ord Sveriges senaste allierade² (före EU) och grunden lades

¹ För en kort översikt, se Tomas Blom, "Vändpunkt för Napoleon", *Populär Historia*, nr. 9, 2012, s. 18 ff. Se även Adam Zamoyski, *1812 – Napoleons marsch mot Moskva* (2006).

² Världen österut, www.sallskapet.org/ostblog/?p=1882, 1 oktober 2012.

till den svenska neutralitetspolitiken, som bidrog till att hålla landet utanför alla följande krig.

Medan 1812 i det svenska medvetandet överskuggats av 1809 och inte uppmärksammas särskilt mycket, har året ända fram till nu spelat en viktig roll i rysk och sovjetisk politik. Regelbundet firas jubileer och första söndagen i september varje år iscensätts slaget vid Borodino. Frälsarkatedralen, som ursprungligen uppfördes till 70-årsminnet av segern över Napoleon och sedan sprängdes av Stalin, byggdes upp igen på 1990-talet. Vid 200-årsjubileet kallade president Putin marken vid Borodino för helig och anknöt till att strider utkämpats på samma plats i det Stora fosterländska kriget.

Kriget speglas också i den ryska kulturen. I den unga ryska litteraturen hyllades Kutuzov av nationalskalden Aleksandr Pusjkin och av hans samtida Michail Lermontov. Den senares dikt ”Borodino” (1837) börjar med de berömda stroferna

”Скажи-ка, дядя, ведь не даром
Москва, спаленная пожаром,
Французу отдана.
Ведь были ж схватки боевые,
Да, говорят, еще какие!
Не даром помнит вся Россия
Про день Бородина!”

”Berätta, farbror, inte gav vi
Moskva som bränts i eldens lågor
Fransosen blott till skänks?
Där var väl kamp och strid på fälten?
Det talas om en väldig drabbning!
Nog har väl Ryssland skäl att minnas
Den dagen vid Borodino!”

— Да, были люди в наше время,
Не то, что нынешнее племя:
Богатыри — не вы!
Плохая им досталась доля:
Немногие вернулись с поля. . . .
Не будь на то господня воля,
Не отдали б Москвы.

— Ja, mandom fanns i våra dagar
Av annat slag än nuförtiden:
Nej, hjältar är ej ni!
De möttes av ett oblikt öde:
Ett fåtal blott kom hem från slaget...
Och var det inte Herrens vilja
Så hade vi haft kvar Moskva!

Tolkningsförslag: Lars Erik Blomqvist

Kriget mot Napoleon och slaget vid Borodino fick sin mest berömda skildring i Leo Tolstojs klassiska roman ”Krig och fred” (1868-69), vilket analyseras av **Barbara Lönnqvist**. Under sovjetisk tid blev denna roman underlag för en prisbelönt film i fyra delar av Sergej Bondartjuk (1966-67), som med 120 000 statister också blev den dittills dyraste produktionen. Dessförinnan hade romanen filmats i USA av King Vidor (1956). 2007 kom en ny västlig TV-serie på engelska, som finns på DVD.

1812 års krig har vidare tagits upp i den ryska bildkonsten. De mest kända målningarna är Vasilij Veresjtjagins bildsvit om den franska arméns nederlag. (Se framsidan av denna bulletin.) Detta ämne presenteras av **Lars Erik Blomqvist** med en koppling till den ryske författaren Aleksandr Herzens memoarer.

Kriget har naturligtvis också förekommit i den ryska musiken. Den mest kända skildringen är utan tvivel Pjotr Tjajkovskijs Ouvertyr ”1812”, vilken som **Hans Wolf** påvisar i sitt kapitel komponerades hösten 1880 inför 70-årsjubiléet av segern över Napoleon.

Som **Gudrun Persson** visar i det avslutande kapitlet är historien och synen på denna en viktig beståndsdel i dagens Ryssland. Den politiska makten försöker att skapa en nationell självbild i denna nygamla statsbildning. Under de senaste tjugo åren kan man tala om en ”historiens återkomst”. Segern i det Fosterländska kriget och i det Stora fosterländska kriget ingår som naturliga delar i det nationella identitetsbygget.

Sveriges och Ryssland i Napoleonkrigen 1805-1814 – en säkerhetspolitisk översikt

Kent Zetterberg, fil.dr, professor vid Försvarshögskolan

Syftet med denna artikel är att ge en strategisk och säkerhetspolitisk översikt av Sveriges deltagande i Napoleonkrigen från 1805 till 1814. Därvid spelade relationerna till Ryssland en stor roll. Tyngdpunkten ligger på åren 1808-14 och den storpolitiska utvecklingen i det nordiska området och hur denna påverkade läget för Sverige. Finland ingick som den östra rikshalvan i konungariket Sverige sedan 1200-talet, en epok som nu avslutades och ersattes med unionen med Norge 1814.

Napoleonkrigen 1799-1815 förändrade i grunden Europa och fick en världshistorisk betydelse. Epoken innebar slutet på kabinettspolitiken och på de mer begränsade regionala konflikter och krig, som kännetecknade den äldre tiden. Krigen fördes nu med massarmér med en ökad eldkraft och rörlighet och med ett helt nytt ledningssystem. Napoleon hade ambitionen att nå en europeisk hegemoni för Frankrike. Skillnaderna i politisk, ekonomisk och militär makt mellan staterna i Europa ökade nu kraftigt; stormakterna förstärktes medan de medelstora makterna reducerades till småstater. Det senare blev fallet för de två kungarikena i Norden, Danmark-Norge och Sverige.

Den 18 maj 1804 utropade sig Napoleon till kejsare och stod sedan efter stora segrar mot Österrike, Preussen och Ryssland 1805-07 på höjden av sin makt. Åren 1805-11 dominerade Frankrike genom krig, förbund och allianser kontinenten och Europa. Till sjöss härskade dock Napoleons huvudfiende i väster, Storbritannien. I öster var Ryssland vacklande, först en fiende till Napoleon, sedan genom Tilsitavtalet 1807 i en kortvarig allians. En rad gamla stater, her-tigdömen och nationer besegrades av Napoleon och delades upp i ett av Frankrike helt dominerat statssystem, där delar införlivades i den franska staten (Norditalien, Schweiz, Holland, Hannover). Till sjöss segrade britterna genom amiral Horatio Nelson vid Trafalgar 1805 mot de förenade fransk-spanska flottorna. Britterna drev sedan till sjöss ett totalt handelskrig och bröt kontinen-

talblockaden, som var ett franskt försök att stoppa alla brittiska varor i hamnarna på kontinenten. Denna politik lyckades väl och fick även ett svenskt stöd.³

I landkriget vann Napoleon åren 1805-07 stora segrar mot Österrike, Preussen och Ryssland, bland annat vid Austerlitz, Jena och Friedland. 1806 upprättades det tyska Rhenförbundet. Det tysk-romerska kejsardömet upplöstes. Rhenförbundet var i praktiken en rad franska lydstat, ekonomiskt bundna till Frankrike och tvungna att ställa trupper till dess förfogande.⁴ Stora delar av Europas eliter och folk beundrade nu Napoleon, inte minst genom de stora politiska, ekonomiska, rättsliga och sociala framsteg som hade följt i den franska revolutionens spår. (Den borgerliga revolutionen). En rad kejsare, furstar och kungar var nu hans allierade. Napoleon tycktes kunna bestämma Europas karta. 1807 slöt han förbund med tsar Alexander I av Ryssland i syfte att kunna dela upp Europa.

En svensk balanspolitik i Östersjöområdet

Sverige hade länge balanserat sin politik mellan Frankrike, Ryssland och Storbritannien och sökte även subsidier från dessa stater i skiftande lägen under 1700-talet. Med den franska revolutionen och Napoleon ändrades villkoren. Med stöd av britterna sökte Sverige agera vid kriserna i Östersjöområdet. Politiskt strävade Stockholm efter att kunna splittra den gamla dansk-ryska alliansen, som hade anor från Peter den store, och därigenom hejda den strategiska ”inringningen” av Sverige.

Napoleons allians med Ryssland 1807 – ett dråpslag för Sverige

Genom Tilsit-alliansen 1807 kastades det europeiska storkriget om och villkoren ändrades. (Jämför Hitler-Stalin-pakten 1939). Ryssland hade dittills bekämpat det revolutionära Frankrike, men bytte nu sida och krävde hösten 1807 att Sverige skulle avbryta all handel med britterna, stänga sina hamnar och förklara Storbritannien krig. Om icke skulle Ryssland och Frankrike förklara Sverige krig och gå till angrepp från olika håll. Till sjöss var Storbritannien överlägset och 1807 drabbades Danmark-Norge av britternas hämnd för att de gick över på Napoleons sida. Köpenhamn bombarderades och britterna lade beslag på hela den danska flottan.⁵

³ Mer därom i James Davey, *The Transformation of British Naval Strategy 1808-1812*, Boydell Press, UK 2012.

⁴ K. Zetterberg, *Konsten att överleva - Studier i Sveriges försvar, strategi och säkerhetspolitik under 200 år*, Stockholm 2006, s. 9ff. Se även S. Carlsson, *Den svenska utrikespolitikens historia 1792-1810*, III.1, Stockholm 1954.

⁵ Detta var riktat mot England, som krävde att få visitera alla handelsfartyg, som seglade under konvoj. Denna konflikt rörde britternas krigföring mot det revolutionära Frankrike. I samma veva hade det dock blivit tronskifte i Ryssland och den nye tsaren, Alexander I, förklarade sig villig att förhandla med britterna. Detta räddade Sverige och den brittiska flottan kunde segla bort från Karlskrona utan att ha lagt beslag på den svenska flottan och beskjutit staden. (Jämför med den brutala brittiska behandlingen av Köpenhamn och danska flottan år 1801 och 1807).

Sverige stod vid årsskiftet 1807/1808 illa rustat, politiskt och militärt, inför ett kommande krig med Danmark-Norge, Frankrike och Ryssland. Det strategiska läget var dystert och kungen hade försatt Sverige i en svår knipa. Löften om hjälp från England var vaga och gällde främst ett marint stöd i Östersjön. Britterna godtog dock att tillfälligt avstå från att sända in fartyg in i Östersjön mot att Sverige skulle förbli neutralt, men varken tsar Alexander I eller Napoleon godtog detta. I november 1807 kom det till en definitiv brytning mellan Storbritannien och Ryssland, varpå Sverige drogs in i ett nytt krig.⁶

Ryssland och Danmark-Norge förklarar Sverige krig 1808

Ryssland inledde anfallet mot Finland den 21 februari 1808 och Danmark-Norges krigsförklaring följde den 14 mars. Den svenska krigsmakten räknade i detta läge nominellt ca 66 000 man, vilket var aktningvärt, men den var utspridd över en mycket stor yta. Riket stod inför ett flerfrontskrig och tvingades satsa på tre krigsskådeplatser och tre arméer, vilket allvarligt försvagade segerutsikterna. Dessutom var bristerna ifråga om krigsmateriel och övningar stora, medan ryssarna i Finland satte in krigsvana trupper, vilka hade deltagit i de kontinentala krigen i årtal. I söder och väster höll de svenska arméerna gränserna mot fienderna väl, men i Finland led man till sist nederlag och tvingades utrymma Finland. Kung Gustav IV Adolf avsattes genom en statskupp den 13 mars 1809 och farbrodern, Karl XIII blev ny kung.⁷

Men kriget fortsatte på tre fronter för Sverige. I maj 1809 lyckades två svenska förbindelseofficerare få kontakt med Napoleon vid Donauwerth under dennes uppladdning inför kriget med Österrike. Generalen Magnus Björnstjerna skriver i sin memoarbok *Anteckningar* att mötet – där ”Napoleons snusdosa spelade mellan fingrarna”- blev kort och brutalt: ”Sveriges läge är bedrövligt, men vad vill ni att jag skall göra åt det?”, fräste han. ”Er revolution kom för sent, jag hade redan bytt bort Sverige mot Spanien.”⁸ Det var klara besked: Napoleon hade fastnat i kriget i Spanien och var hårt trängd. Nu behövde han prioritera

⁶ Zetterberg 1999 och 2006. Jfr. E. Hornborg, *När riket sprängdes*, Stockholm 1955.

⁷ De sista slagen på svensk botten ägde rum i Västerbotten i augusti 1809 vid Sävar och Ratan. Forskningen om finska kriget är omfattande. Nya standardverk är M. Hårdstedt, *Om krigets förutsättningar: den militära underhållsproblematiken och det civila samhället i norra Sverige och Finland under Finska kriget 1808-09*, Umeå 2002 och M. Hårdstedt, *Finska kriget 1808-1809*, Stockholm 2006.

⁸ A. Isaksson, *Kärlek och krig, Revolutionen 1809*, Falun 2009, s. 222. Hertig Carl sökte i detta läge få till stånd en fred för Sverige med Napoleon, Danmark och Ryssland, men utan resultat. Tsar Alexander och danske kungen ansåg att Carl nu ledde en upprorsregering, som hade avsatt den legitime kungen och tsaren hänvisade till att Napoleon hade gett honom fria händer i fråga om fred eller fortsatt krig med Sverige. Napoleon i sin tur ogillade att den avsatte Gustav IV Adolfs son Gustav (”Prinsen av Vasa”) skulle få arva den svenska tronen och ville hellre ha en dansk prins, men ansåg att Sveriges tronföljd var den ryske tsarens bord.

kriget på kontinenten mot Österrike och Preussen och mot britterna i Spanien och därför gav han Ryssland och Danmark fria händer i norr.

”Sveriges vänskapligaste fiende”⁹

The Royal Navy var vid denna tid världens mäktigaste flotta och behärskade suveränt Östersjön under Napoleonkrigen fram till dess slut. Ingen annan nation kunde göra britterna rangen stridig i de nordliga farvattnen. *Royal Navy* gav nu ett kraftfullt stöd till Sverige under amiralen Sir James De Saumarez’ (1757-1836) skickliga ledning. Denne skyddade Sveriges kuster under krigsåren 1808-12, och till sist dekorerades han av Karl XIII med storkorset av Svärdsorden, en mycket sällsynt utmärkelse.

Under åren 1808-10 stod fortfarande mycket och vägde för Sverige genom alliansen med Storbritannien. Både i London och i Stockholm önskade man återta terräng i Östersjöområdet. Av detta blev dock intet. Finland gick förlorat och Sverige slöt fred med Ryssland i september 1809 med en ny riksgrens vid Torne älv.

Bernadottes entré på den svenska arenan

Ett nytt skede började i Nordens historia, när marskalken Jean Baptiste Bernadotte trädde in på arenan som kronprins 1810 och övertog rodret för den svenska politiken. Därmed grep en skicklig krigsorganisatör, politiker och härförare makten i Sverige och resultatet lät inte vänta på sig. Snabbt betalade Bernadotte av den svenska statsskulden, satte igång för svenska förhållanden väldiga rustningar, och kastade sig ut i den europeiska storpolitiken. Snabbt återgav den franske marskalken den svenska nationen energi och slagkraft.¹⁰ Den brittiske amiralen de Saumarez och Karl Johan samverkade nu mycket väl; de var krigare, politiker och strateger på samma gång. De brittiska skeppen och kanonerna räddade nu Sverige från Napoleon och Ryssland åren 1808-11. En som hade fullt klart för sig vad den brittiska flottan och subsidierna betydde strategiskt var kronprins Karl Johan, som i sitt arbetsrum pekade på ett porträtt av de Saumarez: ”*Regardez cet homme! Il a sauvé la Suède!*” (Betrakta den mannen! Han räddade Sverige!)¹¹

Handel och smuggling bröt Napoleons kontinentalblockad

Svenskar och briter hade länge fört en lönande handel och smuggling för att bryta Napoleons kontinentalblockad, det låg i bådars intressen, men det hade länge förgrymmat Napoleon. Både västkusten och Hanöbukten i Östersjön var

⁹ G. Fagrell, ”Amiralen Sir James Saumarez: Sveriges vänskapligaste fiende”, i *Unda Maris*. Årsbok från Sjöfartsmuseet, Göteborg 1973-1974: 145-188. Jfr Davey, *a.a.* samt H. Hansson, *Engelska flottan har siktats vid Vinga. Sveriges deltagande i den europeiska maktkampen under Napoleonkrigen*, Göteborg 1984.

¹⁰ Zetterberg: 2006, s. 238 ff.

¹¹ Se Kgl. Husgerådskammaren (red.), *Karl XIV Johan - en europeisk karriär*, Borås 1998. Karl Johan hade alltid i sitt arbetsrum även ett porträtt av Napoleon.

centra för handeln vid denna tid. Den brittiska flottan fortsatte 1808-12 att skydda Sverige, bl.a. på västkusten och i Göteborg, där de Saumarez framstod som stadens store välgörare. (En minnesplakett finns i stadshuset.) Samtidigt var det gyllene tider för de svenska köpmännen och handelsstäderna.

1812 års politik och unionen med Norge 1814

Det gamla svenska riket sprängdes genom freden i Fredrikshamn 1809 och Sverige och Finland gick skilda vägar. Östersjöimperiet Sverige tappade nu sin väst-östliga kommersiella och maritima axel. Huvudstaden Stockholm, som tidigare hade befunnit sig i mitten av det svenska väldet, hamnade i periferin som en östlig utpost, med Tsarrysland som en mäktig granne. Strategiskt sågs Åland hädanefter i Stockholm som ”pistolen mot Sveriges hjärta”. Ryssland expanderade och hade nu kontroll över Finland och Baltikum och i det av stormakterna delade Polen.¹²

Kronprins Karl Johans politik ledde nu in Sverige på en ny kurs. Formandet av 1812 års politik började med mötet med tsar Alexander I i Åbo i augusti och följdes av en svensk uppslutning i den stora koalitionen som till sist besegrade Napoleon 1813-14. Sverige slöt alltså upp på briter och ryssars sida mot Napoleon under Karl Johans starka ledning och fick sällskap av Europas kontinentala stormakter. Slutresultatet blev Napoleons besegrande och ett nytt säkerhetspolitiskt system i Europa.

Vinsten med det svenska krigssamarbetet med briter, österrikare, preussare och ryssar 1813-14 blev unionen med Norge. Denna nya position var säkerhetspolitiskt och strategiskt betydligt mer gynnsam än det gamla svenska väldet, som med sina utsatta flanker (Pommern, Finland, Baltikum) alltid hade hotats från öster och söder av grannarna Ryssland, Polen; Danmark, Preussen och andra makter.

Karl Johan bestämde sig 1812 att vända sig mot Napoleon, vars välde han ansåg aldrig kunde vara. Av stort intresse är följande hemliga rapport från den brittiske ministern i Stockholm till London om det labila läget för Sverige från Örebro den 3 maj 1812, då han just hade träffat kronprins Karl Johan: ”Jag frågade prinsen vilka Frankrikes avsikter då var med avseende på Sverige. Han sade att Bonaparte med all säkerhet beslutat att göra ända på dess tillvaro såsom en monarki; hans politik var, och hade alltid varit, att genom delningar, byten och avträdelser utplåna varje spår av det gamla statsystemet i Europa och framförallt av varje stats självständighet. Då Sverige hade försökt att hävda sin självständighet och även genom sitt läge och sina förbindelser med England bättre än någon annan makt i Europa var i stånd att hålla sig, hade han beslutat att Sverige icke skulle tillåtas att förbli i denna undantagsställning. Han (Napoleon) hade för avsikt att ombilda landet till ett stort hertigdöme, möjligen

---

¹² M. Klinge, *Blick på Finlands historia*, Keuru 1990.

med bibehållande av namnet Sverige, vars huvudstad skulle bli Stockholm och vars område skulle utgöras av fem eller sex provinser. De övriga provinserna skulle förenas till ett andra storhertigdöme, eller tillsammans med Norge lämnas som besittning till det danska konungahuset, som Bonaparte otvivelaktigt hade för avsikt att beröva alla dess tyska besittningar till Skagerack jämte öarna närmast Östersjöns kust.”¹³

Omvälvande förändringar

Ryssland gick starkare och mäktigare ur Napoleonkrigen, medan Sveriges säkerhetspolitiska och strategiska läge på ett fundamentalt sätt förändrades. Den gamla dansk-ryska inringningen av det svenska väldet, som hade kännetecknat en stor del av säkerhetspolitiken 1700-1809, upphörde. Sveriges politiska tyngdpunkt flyttades västerut under åren 1813-15. Priset var förlusten av Finland, vinsten var unionen mellan Norge och Sverige.

Följden blev att två nya nationer trädde fram i den nordiska kretsen, storfurstendömet Finland, med garantier för sin autonomi och svenska lagar av tsaren, och kungariket Norge, som i union med Sverige kom att få en långtgående autonomi och en självständig ställning. (Eidsvollförfattningen var Europas mest liberala författning). Finland och Norge fick alltså nationell autonomi inom ramen för en svensk-rysk-brittisk uppgörelse. Sveriges och kronprins Karl Johans pragmatiska politik kom att verka som en katalysator för Norge och Finland och bidra till fred och en stark nationell utveckling.

Åren 1812-15 reducerades därmed Sverige och Danmark från medelstora makter till småstater i den europeiska periferin. Framförallt ändrades maktbalansen i Östersjöområdet och i Norden på ett fundamentalt sätt till Rysslands och Preussens fördel, två europeiska stormakter under kraftig expansion. Ständigt fanns dock västmakterna, d.v.s. Storbritannien och Frankrike, med som balanserande stormakter. Detta gjorde att Sverige och Danmark nu sökte anpassa sin politik efter dessa nya förutsättningar.

För Sveriges del ersattes Finland av unionen med Norge, vilket var Karl Johans stora strategiska kungstanke. Denna kursändring av den svenska politiken var kronprins Karl Johans stora säkerhetspolitiska program, vilken lyckades förbluffande väl. Här lades grunden för den svenska politiken efter 1814 och förmågan hos Sverige att långsiktigt bevara freden genom alliansfrihet och neutralitet i de europeiska storkrig och konflikter som komma skulle.

Genom förlusten av Finland fick Sverige en mindre exponerad strategisk position och fick genom unionen med Norge ”ryggäckning” och en mer direkt anknytning till Västeuropa. Den nya svenska politiken byggde nu på vänskap med både västmakterna och Ryssland. Karl Johans motto för denna politik var

---

¹³ Paracelsus (utg.), *Utländska diplomaters minnen från svenska hovet*, Stockholm 1885, s. 292.

fred, frihet och försoning. Det blev en bärande linje i svensk utrikespolitik i generationer framåt. Krigarkungen Karl XIV Johan gjorde en fredlig revolution i Sverige och i Norden och lade grunden för den långa svenska freden. Även för relationerna mellan Sverige och Ryssland började en ny epok efter Napoleonkrigen. Sedan 1812 har fred rått mellan de två länderna, vilket historiskt sett är en mycket lång epok.

Slaget vid Borodino 1812: Leo Tolstojs skildring i *Krig och fred* Barbara Lönnqvist, professor vid Åbo akademi

I en handskrift till *Krig och fred* skriver Tolstoj (1863):

Jag var rädd att inte skriva som alla andra, rädd att mitt skrivande inte skulle få någon form, inte roman, inte berättelse, inte dikt, inte historia. Jag var rädd att då jag skulle beskriva de viktiga personerna år 1812 blev jag tvungen att basera mig på historiska dokument, och inte på *sanningen*.

Tolstoj läser visserligen historikerna, både ryska och franska, men han tror inte på dem. Han vill skriva om hur människorna *upplevde* den ödesdigra tiden och han ber släktingar söka fram korrespondenser, anteckningar och dagböcker från början av 1800-talet. Tolstoj äger själv sin mors dagbok (hon var 22 år gammal år 1812) och när hans hustru Sofia i slutet av 1800-talet börjar överföra manuskript och material till arkiv behåller Tolstoj dagboken – till sin död.

Tanken att det inte finns någon enhetlig historia, att varje människa skriver sin historia utifrån sina erfarenheter, den etablerar Tolstoj genast i början av romanen. I Mlle Scherers salong möts en brokig samling ur Petersburgs högsta kretsar och genom det allmänna samtalsämnet – Napoleon – bryts personernas åsikter mot varandra och konturerna hos romanens karaktärer tecknas. Först ut på plan är värdinnan själv:

”*Eh bien, mon Prince...* Och det vill jag då säga att om ni ännu påstår att vi inte är i krig, om ni ännu tillåter er att ursäkta ... *toutes les atrocités de cet Antichrist*, gud ska veta att jag tror det är han – då känner jag er inte längre.”¹⁴

Mlle Scherers utfall mot Napoleon har sin grund i den ortodoxa kyrkans kungörelse 1806 (som lästes i kyrkorna efter söndagsgudstjänsten) att Napoleon

---

¹⁴ Alla utdrag ur *Krig och fred* ges i min översättning (B.L.). Den gängse svenska översättningen, gjord av Hjalmar Dahl (vanligen i 3 volymer) redan 1926 har genom åren publicerats flera gånger. Den har dock stora brister – många ord och hela textstycken är utelämnade. Det gäller också skildringen av Borodino. 2006 publicerade Bonniers något som kallades *Krig och fred - ursprungsversionen* (övers. Staffan Skott). Meningarna i boken är visserligen Tolstojs men helheten är ett lappverk, hopfogat av Evelina Seidenschur (d. 1985) som arbetade i arkivet på Tolstoj-museet i Moskva. Hon utgav sin variant i en forskningspublikation 1983. Denna text tog förlaget Zacharov i Moskva och tryckte upp år 2000 som "ursprungsversionen" och sålde den utomlands. Versionen är inte Tolstojs. Jag arbetar nu med en översättning av hela verket, som Tolstoj själv utgav 1868-69.

Bonaparte var ”en föregångare till Antikrist”. I den anda av de yttersta tiderna som aktivt spreds av prästerna började man tolka hans namn *Napoleon*, okänt för det ryska folket, som det som fanns i Uppenbarelseboken:

”Till konung över sig hade de avgrundens ängel... som på grekiska bär namnet *Apollyon*” (”d.ä. fördärvaren”) (Joh. Upp. 9:11).

Scherer kallar honom också *Buonaparte* för att understryka hans icke-franska ursprung – i salongen har hon rojalister – *le vicomte Mortemart* ”som hör till gräddan av emigranterna”.

I kretsen kring Mortemart börjar man genast tala om ”mordet på hertigen av Enghien” (av släkten Bourbon-Condé). Mortemart tolkar mordet i skenet av en skandalhistoria som han hört från Paris: hertigen och Bonaparte skulle ha haft samma älskarinna, aktrisen Mlle George. För Mortemart framstår Napoleon som en småsint, svartsjuk, hämndlysten man som blandar in egna tillkortakommanden i stora politiska beslut.

Såsom *enfant terrible* uppträder i detta åsiktsgalleri Pierre Bezuchov, en av romanens huvudpersoner. Pierre, utomäktenskaplig son till den stormrika greve Bezuchov, har just kommit tillbaka från en vistelse i Frankrike. Med sig i bagaget har han en ohöljd beundran av Napoleon som han till värdinnans förskräckelse (”*Dieu! Mon Dieu!* – viskade Anna Pavlovna förfärad.”) för fram i salongen:

”Hertigen av Enghiens avrättning var en statsnödvändighet. ... Och jag ser Napoleons storhet just i detta att han inte tvekade att ensam ta på sig ansvaret för handlingen. ... Jag säger detta för att bourbonerna flydde undan revolutionen och överlämnade folket åt anarkin, medan Napoleon ensam förstod revolutionen, kunde besegra den, och därför kunde han inte låta hejda sig av en enda mans liv när det gällde det allmännas bästa.”

Pierres brandtal stöter på mothugg hos Mortemart:

”Frihet och jämlikhet ... det där är bara stora ord som för länge sedan förlorat sitt värde. Vem älskar inte frihet och jämlikhet? Redan vår Frälsare predikade frihet och jämlikhet. Och har människorna blivit lyckligare efter revolutionen? Nej, tvärtom. Vi ville ha frihet och Bonaparte krossade den.”

Också andra i salongen har åsikter om Napoleon-Bonaparte-Buonaparte, till och med narren i salongen Ippolit Kuragin säger något dunkelt.

Genom att låta gestalterna uttala sig om en och samma person, vars göranden och låtanden i högsta grad har ställt till det i Europa och som snart också kommer att påverka och förändra livet för alla i salongen, ifrågasätter Tolstoj med en gång själva historieskrivningen. Napoleon är inte *en*, var och en ser på honom utifrån sitt perspektiv, sin personliga historiska erfarenhet. Genom att på detta sätt koncentrera sig på ”det personligen upplevda” bryter Tolstoj med den tidigare ”historiska romanen” som i jämförelse närmast kan liknas vid sagoberättande.

Hur skildras då Napoleon inför det ödesdigra slaget vid Borodino? Tolstoj börjar med att ta ner Napoleon från piedestalen dit han förts upp som kejsare och överbefälhavare för ”den obesegrade armén”. Napoleon är här en *kropp*. Hans kropp är inte annorlunda än andra människors, den besitter skavanker och svagheter som andra kroppar.

Kejsar Napoleon var ännu kvar i sitt sovrum och gjorde toalett. Frustande och stönande utsatte han sin feta rygg och sitt håriga fylliga bröst för borsten som kammarherrn gnuggade hans kropp med. En annan kammarherre höll en liten flaska i handen och stänkte eau-de-cologne på kejsarens välvårdade kropp med en min som om han var den enda som visste hur mycket eau-de-cologne och var på kroppen den skulle stänkas.

Skildringen påminner oss om att det är mänskliga kroppar som ska drabba samman på slagfältet, inte maskiner.

När det gäller själva drabbningen är Tolstoj mycket noggrann med att rapportera, från den *franska* sidan, om truppersnas uppställning, om anfallsplanen och dispositionerna, givna av Napoleon. Men när han väl, ordagrant, citerat stridsplanen, tar han genast itu med att *dekonstruera* den:

I planen sades det att de batterier som placerats på en av Napoleons utsedd plats skulle stå i linje med Pernettis och Fouchés kanoner, sammanlagt 102 stycken, och därifrån öppna eld och med granater dränka ryssarnas redutt och skansar. Detta var omöjligt att göra då projektilerna från de av Napoleon utsedda platserna inte nådde fram till de ryska förskansningarna, varför alla etthundratvå kanoner avfyrades ut i tomheten ända tills en chef som stod närmast lät förflytta dem framåt, mot Napoleons order.

Under hela skildringen av vad som händer på slagfältet är Tolstojs linje att visa (och det gäller bägge sidor) att det är de som står mitt i striden som på något sätt, utan att själv ha någon överblick, ändå avgör stridens utgång.

Tolstoj tvekar inte med att säga att strid uppstår för att soldater finns på plats. Det gäller också Borodino. *Varför* soldaterna finns överhuvudtaget, är en komplicerad fråga, som Tolstoj också reflekterar över i romanen, men i Borodino är allt enklare - här finns inte längre något val.

Soldaterna i franska armén gick för att döda ryska soldater i striden vid Borodino inte för att Napoleon gett order utan för att de själva önskade det. Hela armén: fransmän, italienare, tyskar, polacker – hungriga, trasiga och trötta av fälttåget – kände, när de fick se armén som stängde vägen för dem till Moskva, att ”nu var tappen dragen ur tunnan och det gällde att dricka” (*le vin est tiré et il faut le boire*). Om Napoleon hade förbjudit dem att slåss med ryssarna hade de slagit ihjäl honom och gått för att slåss med ryssarna för det var det som de nu måste göra.

Tolstoj tar den enkla soldatens parti. Om vissa generaler, officerare och högre befäl ännu ser på krigandet som ett sätt att höja sin prestige bland likar och uppnå positioner i det militära livet, tänker soldaten bara på vila, mat och möjligheten att komma ifrån allt med livet i behåll.

Ingenting kunde tydligare illustrera soldatens situation än skildringen av det ryska infanteriregemente som i väntan på framryckning placerats bakom byn Semjonovskoje, men redan där utsatts för häftig artillerield.

Då klockan närmade sig två hade regementet redan förlorat mer än tvåhundra man, och nu fördes trupperna fram över det nedtrampade havrefältet som låg mellan Semjonovskoje och batteriet uppe på kullen där tusentals redan fått sätta livet till och som nu utsattes för koncentrerad beskjutning från hundratals fiendekanoner.

Utan att komma någon vart och utan att ha skjutit en enda projektil förlorade regementet här ännu en tredjedel av alla sina män. ... Med varje attack minskade möjligheten att bli vid liv hos dem som ännu inte dödats./.../

Mestadels satt soldaterna på marken så som de befallts. Någon tog av sig kasken och justerade koncentrerat läderremmen på den. Någon grävde fram lite torr lera, smulade den i handflatan och började putsa bajonetten. Någon satt och klämde på axelremmen och drog i gehängets spänne. Någon var helt sysselsatt med att breda ut och vika fotlappen på nytt för att sedan dra på sig stöveln igen. ... Det var som om dessa moraliskt slutkörda människor funnit en vila i det vanliga och vardagliga.

Det är i detta regemente som Tolstoj placerar sin huvudperson Andrej Bolkonskij, han som en gång gått ut i kriget för att det, kanske, skulle ge en mening åt hans liv.

Lika blek och bekymrad som de andra i regementet var också furst Andrej där han gick fram och tillbaka på ängen vid kanten av havreåkern ... Att göra något och ge order var det ingen mening med. Allt gjordes på något sätt av sig självt. De döda släpades bort från stridslinjen, de sårade bars iväg, leden slöt sig på nytt. ... I början hade furst Andrej ansett det som sin plikt att ingjuta mod i soldaterna och vara ett föredöme för dem där han rörde sig framför leden. Sedan märkte han att han ingenting hade att lära dem. Alla hans själskrafter, liksom hos envar av soldaterna, gick åt till att i det undermedvetna kämpa mot den skräck som situationen framkallade hos dem alla. Han gick längs ängen och släpade fötterna efter sig, trampade ner gräset och iakttog hur dammet lade sig på hans stövlar. ... Han repade loss malörtsblommor som växte vid ängskanten, krossade dem i handflatan och drog in i näsan den skarpa lukten, bitter, besk.

Och mitt i denna överksamhet låter Tolstoj honom träffas av splittret från en projektil.

-Se upp! – skrek en soldat förskräckt och i samma stund kom en granat visslande likt en fågel ... och slog ner med ett tyst väsande... -Ner! – skrek adjutanten och kastade sig mot marken. Furst Andrej blev stående, villrådig. Rykande snurrade granaten mellan honom och adjutanten just där malörtsbusken stod.

”Är det här döden? – tänkte furst Andrej ... Jag kan inte, jag vill inte dö, jag älskar livet, det här gräset, jorden, luften... På en gång hördes en explosion, skärvorna gnisslade som av sönderslaget glas och krutlukten fyllde luften – Andrej kastades åt sidan ... och föll framstupa. ... Från höger sida av magen rann blod som bredde ut sig i en pöl på gräset.

Bolkonskij, krigaren, såras alltså, dödligt skall det visa sig senare, inte i strid utan i väntan på strid. I strid hamnar däremot Bolkonskijs vän, Pierre Bezuchov, som tagit sig till Borodino privat, bara för att, vilket är karaktäristiskt för Pierre, vara där alla är och där det händer något. Bezuchov, den illegitime sonen har

under hela sitt liv sökt finna något sammanhang där han känner sig hemma, han vill *höra till*. Genom slumpen kommer han, civilklädd, i vit hatt, att gå till angrepp mot en fransman i kaoset som uppstår på la Grande Redoute (la redoute fatale) – Rajeuskij-redutten.

Utom sig av skräck rusade Pierre upp och sprang tillbaka upp på batteriet som om det varit hans enda skydd mot alla fasor som omgav honom.

När Pierre kom in i skyttegraven märkte han att inga skott hördes längre men att där fanns folk som höll på med något. Pierre kunde inte fatta vad det var för folk. Han såg översten ligga med ryggen mot honom tvärs över vallen... och han såg en soldat som försökte rycka sig loss från några som höll honom fast medan han ropade: ”Bröder!” Allt var underligt. ... I samma stund som han kom ner i skyttegraven sprang en man klädd i blå uniform, på honom med värjan i högsta hugg, vilt skrikande. För att skydda sig mot sammanstötningen bredde Pierre instinktivt ut armarna och tog ett ordentligt tag om mannen (en fransk officer), med ena handen höll han honom fast i axeln, med den andra tog han strupen. Officeren tappade värjan och grep Pierre i kragen. Några sekunder glodde de med skrämde blick på varandras främmande ansikten och ingendera begrep vad de höll på med och vad de nu skulle göra. ”Är jag tillfångatagen eller är han tagen till fånga av mig?” – tänkte bägge. Men det blev fransmannen som alltmer lutade åt att han blivit fånge, för Pierres starka hand klämde i förskräckelsen allt hårdare om strupen på honom. Fransosen ville säga något men i samma stund for en projektil rakt över huvudet på dem, vidrigt ylande, och Pierre tyckte att nu revs huvudet av på den franska officeren – så snabbt hade mannen hukat sig. Också Pierre hade hukat sig och släppt taget. Utan att vidare bekymra sig om vem som tagit vem till fånga sprang fransmannen tillbaka till batteriet och Pierre rusade ner från kullen, snubblande över döda och sårade, som tycktes gripa tag i hans fötter.

Så skildrar Tolstoj genom sina två huvudpersoner, Bolkonskij och Bezuchov, slakten på slagfältet vid Borodino, konkret, genom det *fysiskt* upplevda, där finns också lukten av malört som furst Andrej smular sönder i handen.

Om Napoleon länge tycks tro på sin strategi och sina dispositioner, har Kutuzov redan i början insett att väl på slagfältet när striden kommit igång, då måste han lita på andra.

Kutuzov satt med det gråa huvudet nerböjt och den tunga kroppen hopsjunkna på en bänk täckt med en matta ... Han vidtog inga åtgärder, gav inga order, han bara gick med på eller gick inte med på det som man föreslog för honom.

”Ja, ja, gör så, – svarade han på förslagen han fick. – Ja, ja, min vän, rid dit och se efter – vände han sig till den ene eller andre av sina närmaste. Eller så kunde det låta: – Nej, det gör vi inte, bättre att vänta.” Han lyssnade till rapporter som man kom med och han utfärdade en order när hans underordnade yrkade på det, men medan han lyssnade tycktes han mindre intresserad av det som sades än av ansiktsuttrycket och tonfallet hos dem som rapporterade. Hans mångåriga krigserfarenhet och med åldern förvärvade livsvisdom sade honom att en ensam människa inte kan leda hundratusentals människor som kämpar med döden, han visste att det inte var överbefälhavarens dispositioner som bestämde utgången av en drabbning och inte heller var det platsen där trupperna ställts upp eller antalet kanoner och stupade, nej, det var den ogripbara kraft som utgjordes av andan i armén. Det var denna anda som han noggrant följde och försökte styra, i den mån det stod i hans makt.

Men också Napoleon inser något i slutet av drabbningen:

Han satt upp på hästen och red mot Semjonovskoje. Över hela området kunde man, när krutröken ibland skingrades, se hästar och människor ligga i pölar av blod, ensamma eller i högar. Något så fruktansvärt, någon sådan mängd döda på ett så litet område hade varken Napoleon eller någon av hans generaler någonsin sett. ... Uppe på kullen vid Semjonovskoje kunde han genom röken urskilja rader av människor i uniformer som hade en för honom ovanlig färg. Det var ryssarna.

Ryssarna stod i täta led bakom byn Semjonovskoje och kullen, och längs hela linjen var det dunder och rök från deras kanoner. Strid var det inte längre fråga om. Det var bara ett enda utdraget mördande som inte kunde leda till något, varken för fransmännen eller för ryssarna. Napoleon höll in hästen och föll återigen i tankar ... Han kunde inte få stopp på det som skedde runt omkring honom, framför honom, och som han så att säga ledde och var ansvarig för, och för första gången tyckte han, till följd av motgången, att allt detta var fruktansvärt och helt onödigt.

Det är märkligt att Tolstojs skildring av Borodino ansetts ligga till grund för ett prisande av ”segern vid Borodino” som senare tidens historiker och politiker ägnat sig åt. Tolstojs budskap är klart pacifistiskt – att kriga är att dräpa. Och det sker i dödsfruktan.

På slagfältet i Borodino låg i slutet av septemberdagen 1812 tiotusentals dräpta människor av olika nation, huller om buller. Och de låg kvar där ännu när Napoleon med resterna av *la Grande Armée* passerade fältet knappt två månader senare under reträtten från Moskva. Så här skildras detta av Philippe de Ségur som var med vid slaget och nu återsåg platsen:

Överallt på marken fanns bitar av kaskar och harnesk, sönderslagna trummor, stycken av vapen, uniformstrasor och blodfläckade fanor. I detta ödeland låg trettiotusen kadaver till hälften uppätta. Några skelett som blivit kvar på ruinerna uppe på en av kullarna dominerade landskapet. Det tycktes som om döden valt denna plats för att befästa sitt herravälde. Plötsligt ropade någon: ”Det är ju slagfältet för den stora bataljen!” Ett dovt och dystert mummel steg upp bland männen. Kejsaren stannade inte till.¹⁵

I sin skildring av Borodino finner Tolstoj alltså en frände i ögonvittnet Ségur. Hos bägge framstår som den enda segraren i striden – Döden själv.

---

¹⁵ Comte Philippe de Ségur, *La Campagne de Russie 1812*, Tome II, Paris 2010, s.283 (min övers. B.L.). Ségurs memoarer publicerades första gången 1824.

Napoleon i Moskva 1812 i rysk ord- och bildkonst

Lars Erik Blomqvist, översättare

För att skildra Napoleons tid i Moskva både ur ett perspektiv underifrån och uppifrån vill jag i den här artikeln presentera ett utdrag ur Aleksandr Herzens minnen – *Byloje i dumy* – (1812-1872), som jag håller på att översätta, och koppla det till rysk bildkonst, främst Vasilij Veresjtjagins (1842-1904) bildsvit från 1890-talet.

Aleksandr Herzens minnen

I första kapitlet av sina memoarer låter Aleksandr Herzen sin gamla barnsköterska, Vera Artamonovna, på sitt folknära språk berätta om gräsligheterna under Moskvas brand 1812. Så här skriver Herzen och lägger orden i hennes mun:

”När elden kom lös ... blev det en sådan villervalla, nu satte plundringarna igång och alla möjliga hemskheter. Just då bodde vi i furstinnan [Mesjtjerskijs] flygelbyggnad, och det huset fattade eld; då sade [min fars svåger] Pavel Ivanovitj [Golochvastov]: ’Låt oss gå hem till mig, jag har ju ett stenhus, det står långt inne på gården, och väggarna håller.’ Så vi gav oss iväg, herrskapet och tjänstefolket, alla tillsammans, ingen skillnad; vi gick ut på Tver-boulevarden, och där hade det redan börjat ta eld i träden – till sist kom vi fram till Golochvastovs hus, men det stod nu redan i ljusan låga, det brann ur alla fönstren. Pavel Ivanovitj stod som förstenad, han kunde inte tro sina ögon. Bakom huset ligger, som du vet, en stor trädgård, där trodde vi att vi skulle vara säkra; sorgsna satte vi oss ner på bänkarna, men så kom där plötsligt en hop druckna soldater, en av dem fick brått att slita av Pavel Ivanovitj hans fårskinnspäls; den gamle mannen ville inte ge den ifrån sig, soldaten drog sin sabel och drämde till honom så hårt att Pavel Ivanovitj hade ärret kvar till döddagar; de andra gav sig på oss, en av soldaterna slet dig från din amma, vecklade ut lindorna för att se om där fanns några sedlar eller juveler, men när han såg att det inte gjorde det, slet den rackaren med flit sönder dina lindor och slängde iväg dem.”

Så övergår Herzen till att själv berätta om sin fars möte med Napoleon:

”När min far slutat gå brandvakt, träffade han vid Strastnyj-klostret på en italiensk ryttarskvadron; han steg fram till chefen och berättade för honom på italienska om det läge hans familj befann sig i. När italienaren hörde *la sua dolce favella* lovade han att ta upp ett samtal med hertigen av Treviso och att i förväg placera ut en vaktpost för att förhindra barbariska scener liknande dem som hade inträffat i Golochvastovs trädgård./ .../

Mortier [hertigen av Treviso] mindes att han hade känt min far i Paris, och detta meddelade han Napoleon; Napoleon gav då order om att min far skulle inställa sig hos honom nästa morgon. Iförd sin slitna blå korta jaktrock med bronsknapparna, utan peruk, i stövlar som inte blivit putsade på flera dagar, i smutsigt linne och orakad infann sig min far – som alltid iakttagit dekorum och den striktaste etikett – i Kremlpalatsets tronsal. /.../

Efter de vanliga fraserna /.../ för Napoleon ut mot [Moskvas guvernör] Rostoptjin för eldsvådan och sade att detta var ren vandalism/ .../ gav som vanligt en försäkran om sin osvikliga fredskärlek, /och/ förklarade att hans krig gällde England och inte Ryssland...

Min far anmärkte då att det snarare var segrarens sak att komma med fredsförslag./.../

Efter hela denna komedi bad min far honom om ett pass för att kunna lämna Moskva./.../
Napoleon tänkte efter och ställde plötsligt en fråga:

-Kan ni åtaga er att överlämna ett brev från mig till tsaren? På det villkoret skall jag låta utfärda ett pass för er och hela ert hushåll.

-Jag skulle gärna antaga Ers Majestäts erbjudande, - anmärkte min far, - men det är svårt för mig att ge några garantier.

-Ger ni mig ert hedersord på att ni kommer att begagna alla medel för att personligen överlämna brevet?

-*Je m'engage sur mon honneur, Sire.*

/.../ De här dagarna hade elden antagit fasansfulla proportioner: den rödglödgade luften, ogenomskinlig för all rök, hade nu blivit outhärdligt het. Napoleon var fullt påklädd och gick orolig och ilsken omkring i sitt rum, han började känna att hans svedda lagrar snart skulle frysa till is och att han här inte skulle komma undan lika lätt som i Egypten. Hans krigsplan hade varit absurd, det visste alla utom Napoleon: Ney och Narbonne, Berthier och officerarna av lägre rang; alla invändningar hade han besvarat med besvärjelsen: ”Moskva”. I Moskva gick sanningen upp också för honom.

I bildkonstens spegel

Förödelsen i Moskva det brinnande året 1812, plundringarna och övergreppen, om vilka Herzen låter sin barnsköterska berätta, finns återgivna åtskilliga gånger i folkliga tryck och i bilder, framställda av numera okända konstnärer. Märkligt nog reproducerades sedermera flera av dem i vykortetsform (se nedan) av firma ”Granbergs brevkort” i Stockholm.¹⁶

¹⁶ Granbergs lilla officin fanns länge kvar som en enklare cigarrhandel i hörnet av Odengatan och Roslagsgatan!

Berättelsen om Herzens fars möte med Napoleon kunde mycket väl ha skildrats i bild av Vasilij Veresjtjagin. Som det står i katalogen till Veresjtjagins utställning av sin serie målningar ”Året 1812” på Historiska museet i Moskva (1895):

”Nu skriver Napoleon till höger och vänster brev med älskvärdheter, försäkringar om vänskap, tillgivenhet och broderlig kärlek; han sänder ut sina generaler med nya fredsambud utan att ha fått svar på de tidigare”.

Temat tar Veresjtjagin upp i målningen ”Fred till varje pris”, där fransmännens kejsare med orden ”Jag vill ha fred” vill sända ut sin förtrogne, marskalken de Lauriston, till det ryska lägret – ”rädda blott vår ära!” I verkligheten händer ingenting. Och mötet mellan de Lauriston och Kutuzov i dennes högkvarter tas, lämpligt nog, upp, långt senare (1945-47), i Nikolaj Uljanovs tavla ”Lauriston hos Kutuzov i Fili” – då för att visa sambandet mellan det ”fosterländska (1812)” kriget och det ”stora fosterländska (1941-45).

Var då Veresjtjagin med sina skildringar av undergången för Napoleons *Grande Armée* bara en habil historiemålare? Lilla sovjetencyklopedin (1929) anmärker bl.a. sötsurt på bara sexton rader att han var en ”populär bataljmålare”. Annat är det i Stora sovjetencyklopedin (1971), där det heter:

”I hans arbeten träder för första gången i det ryska bataljmåleriet den romantiska skildringen av striden tillbaka för en djup filosofisk reflexion över kriget, vilket resulterar i att bataljmåleriet hos V. förvandlas till krigshistoria.”

Det är inte svårt att hålla med. I den kanske mest kända och oftast reproducerade målningen (nedan) med motiv från Napoleons objudna vistelse i Ryssland året 1812, Veresjtjagins ”Napoleon i Kreml, betraktande Moskvas brand”, står Napoleon bister i sin enkla vita uniform framför sina marskalkar och generaler, ännu iklädda sina fantasifulla, postrevolutionära dräkter. Spelet tycks redan förlorat. Fransmännen sitter fast i Moskva, och snart skall vintern komma. Och visst stämmer omdömet (citerat i Gneditjs monumentala konsthistoria) att

”styrkan hos Veresjtjagin ligger främst i hans sinne för detaljer. Redan Kramskoj påpekade denna sida hos hans begåvning, både som en tillgång och som en brist hos konstnären. Åskådaren fascinerar först av den lysande väl tecknade bakgrunden, sedan fortsätter han till den ofta bländande tekniken att fånga detaljer i klädsel och accessoarer och stannar till sist också inför ansiktena, vilka framstår som en minst lika viktig del av tavlan.”

Sinnet för bakgrund och detaljer hade Veresjtjagin alltid med sig. Han kände kriget nära alltifrån sin tid som student vid örlogsskolan i S:t Petersburg där han utexaminerades som fänrik. Han var med i första frontlinjen, både under general Kaufmanns fälttåg i Turkestan 1867 och hos Skobelev på Balkan under det rysk-turkiska kriget 1877-78. (Det var Veresjtjagin som målade den sedermera klassiska "Allt lugnt i Sjipka-passet"). Indien och Palestina besökte han, det uppstigande Japan fascinerades han av. Alltmer bekymrad blev han under sina resor i Orienten över krigets ohyggliga elände.¹⁷ Men detta hindrade honom inte från att minutiöst skildra åtminstone utsidan (bakgrunden igen!) av de muslimska byggnaderna i Centralasien. Samtidigt kunde han entusiasmeras

¹⁷ Se t.ex. hans "Krigets apoteos" (1871-72) – den lilla pyramiden med huvudskallar staplade under kriget mot turkmenerna!

av allt som var japanskt. Därför är det en ohygglig ironi att Vasilij Veresjtjagin – alltid med skissblocket i hand – skulle omkomma ombord vid beskjutningen av pansarskeppet Petropavlovsk den 31 mars 1904 under det rysk-japanska kriget.

Ryska historiker (och konsthistoriker) har alltid haft svårt att bedöma Veresjtjagins insatser. ”Han skilde sig i sin realism från de tidigare paradkonstverken”, konstaterar med viss rätt Lilla sovjetencyklopedin (1929). Men man har haft bekymmer med att acceptera hans alltmer uttalade krigsmotstånd. Stora sovjetencyklopedin (1971) skriver:

”Konstnären förstod emellertid inte krigets verkliga, sociala natur. Utan kunskap om de korrekta metoderna att bekämpa det, försökte han avslöja det från pacifistiska utgångspunkter.”

Och redan V. Tjukos artikel i Brockhaus och Efrons uppslagsverk (1892) innehåller en, låt vara, något beslöjad kritik:

”V. är en bestämd anhängare av realismen i konsten, han väljer sina motiv uteslutande ur verkligheten, och i den mån han behandlar dem tendentiöst är det endast för att uttrycka en protest mot krigets fasor.”

Ryssland har ständigt varit förföljt av sina krig, inte sällan varit följsamt mot dem. Förskräckelsen och förhålligandet har alltid levt samman. Om inte annat låter oss året 1812 besinna detta.

Tjajkovskij och ”1812”

Hans Wolf, journalist och musikkännare

Bakgrund

Ryssland gick in i 1880-talet i en tidsanda av tradition och förnyelse. 70-årsminnet av Napoleons nederlag började förberedas. Tsar Alexander II var i begrepp att fira silverjubileum, 25-årsminnet av sitt trontillträde 1855. Frälsarkatedralen i Moskva stod inför sin fullbordan.¹¹⁸ Beslutet att uppföra den hade fattats omedelbart efter Napoleons reträtt som ett monument över den ryska segern, grunden stod klar något kvartssekel senare, den yttre byggnaden var färdigast på 1860-talet, men först 1880 började interiören närma sig sin fullbordan. Den ryska fabriks- och gruvindustrin uppvisade sedan mer än ett årtionde tillbaka en snabb expansion, som ställde USA och Japan i skuggan även om jordbruket stagnerade. Men i denna miljö verkade även terrorgruppen *Narodnaja volja*, numerärt obetydliga men handlingskraftiga utbrytare från *narodnik*-rörelsen *Zemlja i volja*. I mars 1881 föll Alexander offer för ett av deras bombattentat. Ett program om modernisering av *zemstvo*-erna och stadsdumorna hade då redan förberetts men ännu inte framlagts.

Det blev Alexander III:s uppgift att hålla en oroad borgerlighet på gott humör. Bland annat förbereddes en stor konst- och industriutställning i Moskva. Den skulle också innehålla musikinslag. Pjotr Tjajkovskijs förläggare Pjotr Jürgenson försökte 1880 intressera den motsträvige tonsättaren för uppdraget. Utställningens musikansvarige var Nikolaj Rubinstein, som grundlagt Kejsarliga musiksällskapet och sedermera blev rektor för musikkonservatoriet i Moskva – han var för övrigt bror till tonsättaren Anton Rubinstein. Han gav nu Tjajkovskij tre förslag att fundera över: en festouvertyr, ett verk till invigning av Frälsarkatedralen och en komposition till Alexander II:s ära.

En helt oprogrammatisk ouvertyr verkar inte ha varit intressant för Tjajkovskij. Katedralens invigning blev uppskjuten till 1883 och Tjajkovskij uppskattade för övrigt inte dess utformning. Redan innan tsaren mördades föll det alternativet på att Tjajkovskij ansåg sig motarbetad av Alexander II personligen. Men att säga nej till uppdraget hörde ändå inte till god ton och kanske spelade ekonomiska skäl också in. På en vecka skrev Tjajkovskij verket hösten 1880. Sin mecenat Nadezjda von Meck meddelade han i ett brev: ”Jag vet inte om det är bra eller dåligt, troligen det senare”.

---

¹¹⁸ Frälsarkatedralen i Moskva revs på Stalins order 1931. Ett minnesmonument eller ett huskomplex planerades men enda resultatet blev en simbassäng. Efter kommunismens fall rekonstruerades katedralen för att stå färdig vid millennieskiftet. Tolv år senare blev den skådeplats för Pussy Riot.

Konst- och industriutställningen uppsköts till 1882 och först då kunde ”1812” uruppföras. Tjajkovskij hade själv tänkt sig en ”tjuvstart” i S:t Petersburg, men de som var ansvariga för utställningen motsatte sig detta; ett framförande där dröjde till 1883.

Musiken

Musikstyckets minst sagt ovanliga instrumentering gjorde framförandena ganska sällsynta, såvida man inte nöjde sig med instrumentala imitationer av kanoner och klockspel. Musiken är fylld av ryska och franska melodier plus ett tema från Tjajkovskijs tidiga opera *Vojvoda*. Redan inledningen anslår den ryskortodoxa hymnen ”*Spasi, Gospodj, ljudi tvoja*” (Herre, fräls ditt folk). Marseljäsen har en framträdande plats, liksom i Robert Schumanns Lied ”*Die beiden Grenadiere*” till Heinrich Heines text om de båda soldaterna på återgång från Ryssland 1812. Egentligen var Marseljäsen då förbjuden av Napoleon; den blev fransk nationalsång först på 1870-talet.

Den ryska segern proklameras i ”1812” främst av de glansfulla hornstämmorna som citerar hymnen ”*Bozje, tsarja chrani*” (Gud bevare tsaren). Ironiskt nog men inte förvånande skapade just detta avsnitt problem under Sovjettiden. Det framgår också av en inspelning under den ominösa kulturfrosten Zjdanovåret 1948 med den sovjetiske dirigentveteranen Nikolaj Golovanov.¹⁹ Tio takter är strukna och ersatta av epilogen till Michail Glinkas opera ”*Livet för tsaren*” – eller ”*Ivan Susanin*” som den ibland kallats i Ryssland.

Inspelningar

Herbert von Karajan hämtade 1966 Donkosackerna för ett körarrangemang som komplement till orkestern – ett led i det kulturtöväder som då uppstod i musikrelationerna mellan Västtyskland och Sovjetunionen. Det medförde ett omfattande samarbete mellan sovjetisk skivindustri och Deutsche Grammophon om Tjajkovskijs verk – de tre sista symfonierna med Leningradfilharmonikerna, bland annat. För samma bolag gjorde Neeme Järvi en inspelning av ”1812” i Göteborg – också med körinslag. Den mest omtalade inspelningen har nog gjorts av Antal Dorati i Minneapolis (Mercury Living Presence). Han utgick från Tjajkovskijs orkesteroriginal men lånade en fransk bronskanon från 1775 av militärakademin i West Point och ett klockspel med 24 klockor från Riverside Church i New York, allt i en minst sagt praktfull stereoåtergivning. Vid Sällskapetets 15-årsjubileum spelades Leopold Stokowskis inspelning (Decca). Vad man än må anse om ”1812”: i sin uppfinningsrikedom när det gäller utommusikaliska ljudkällor får Tjajkovskij sägas ha visat en väg mot framtida musik.

---

¹⁹ Andrej Zjdanov, kallad ”Stalins kronprins”, var den som efter andra världskrigets breddning av fosterlandskänslan höll i yxan, när kulturlivet och inte minst musiken skulle likriktas. Han dog 1948 under inte helt klarlagda omständigheter.

1812 idag

Gudrun Persson, fil.dr, forskare vid Totalförsvarets forskningsinstitut (FOI)

Årets högtidlighållande av 200-årsjublieet kan ses i ett större sammanhang där kampen på slagfältet handlar om historien i vid bemärkelse; vems historieskrivning, för vem och hur? Syftet med denna artikel är att sätta in 1812 i ett bredare perspektiv och – mer specifikt – undersöka hur dagens politiska ledning i Ryssland med hjälp av bl.a. historien försöker skapa en nationell identitet och hitta Rysslands *Sonderweg*.

Historiens återkomst

Dagens nationsbyggande i Ryssland är framförallt kopplat till det förflutna. Alltsedan Michail Gorbatjov påbörjade en process där de vita fläckarna i rysk och sovjetisk historieskrivning började täckas kan man tala om en ”historiens återkomst” i Ryssland.²⁰ Under Sovjettiden rådde i hög grad en paradoxal syn på det förflutna. Den officiella historieskrivningen genomgick större omskrivningar vid åtminstone sex tillfällen. Knappast något annat land hade så många officiella högtidsdagar för att minnas olika historiska händelser och jubileer av olika slag. Dessa firanden av den första bemannade rymdfärden, luftförsvarets dag, slaget vid Borodino etc. avspeglade ett slags besvärjelse av historien – ett försök att kontrollera den så att inget oönskat skulle dyka upp ur det förgångna.

Idag upptäcks tidigare förbjudna sidor av historien. Första världskriget har blivit ett forskningsämne, den vita sidans generaler tillägnas biografier och återbegravs. En av de första som återbegravdes var Nikolaj Batusjin (1874–1957). Denne ryske general hade varit tsardömets siste chef för den militära underrättelsetjänsten under första världskriget, han slogs på den vita sidan i inbördeskriget, flydde utomlands och dog i Belgien. År 2004 återfördes hans stoft till Moskva där han begravdes under militära hedersbetygelser. Året därefter fördes stoftet efter Anton Denikin (1872–1947) till kyrkogården vid Donskojklostret i Moskva. Denikin var också militär och hade stridit på den vita sidan i inbördeskriget. Hans grav ligger nära filosofen Ivan Iljins nya viloplats. Iljin (1883–1954) hade tvingats lämna Ryssland 1922, och efter många år i Tyskland kom han sedan till Schweiz. Hans högst motsatsfyllda idéer och tankar har fått ett stort uppsving i det postsovjetiska Ryssland, till och med Vladimir Putin

---

²⁰ För en fördjupad diskussion, se Gudrun Persson, *Det sovjetiska arvet* (Stockholm: SNS Förlag, 2011), s. 182-188.

citerade honom i sitt årliga linjetal samma år som Iljin återbegravdes år 2005. På samma kyrkogård ligger också författaren Ivan Sjmeljov (1873–1950) som dog i Paris och återbegravdes år 2000. Dessa olika öden – två militärer, en filosof, en författare – har återförts till ett land som vill förenas med sin historia.

Mycket av det som pågår är seriös forskning, där nya rön görs dagligen. Men det som ska behandlas här är den politiska maktens försök att skapa en nationell identitet utifrån ett normativt perspektiv. Huruvida detta kommer att lyckas ligger utanför ramen för denna artikel. Hur ser den ryska ledningen i dag på historien, vilka åtgärder vidtas för att formulera en nationell självbild?

Rysk historia har stor politisk vikt vilket framgår i den nationella säkerhetsstrategin antagen den 13 maj 2009. Under rubriken Kultur står det:

”En negativ inverkan på den nationella säkerheten förstärks på kulturområdet av försöken att ompröva synen på Rysslands historia, landet roll och plats i världshistorien, propagandan för en livsstil som grundar sig på normlöshet och våld, rasmässig, nationell och religiös intolerans.”²¹

Kort sagt, historien är för viktig att släppas fri. Möjligen är det en historiens ironi att den presidentkommission mot falsifiering av historien som tillsattes 2009 avskaffats – just i år, 2012, den ryska historiens år.²² Syftet med denna kommission var att ”uppmärksamma falsifiering av historiska fakta och händelser som är ägnade att försvaga Ryska federationens internationella prestige.” Detta uppdrag gick nu istället till den organisationskommitté som var ansvarig för ”den ryska historiens år”.²³

I år, 2012, firas bland annat enligt dåvarande president Dmitrij Medvedev förutom 200-årsjubileet av 1812 även 1150-årsjubileet av den ryska statsordningens tillkomst, 150-årsminnet av Pjotr Stolypins födelse, samt 70-årsminnet av inledningen till slaget vid Stalingrad.²⁴ Även 400-årsminnet av Den stora oredans slut, högtidlighålls, samt 340-årsminnet av Peter den stores födelse.

Beslutet att inrätta en statlig kommission för att organisera 200-årsjubileet av just 1812 fattades redan den 28 december 2007.²⁵ Vid ceremonin den 2 september 2012 när slaget vid Borodino högtidlighölls noterade Vladimir Putin att ”patriotismen i alla tider utgjort grunden för alla våra stora segrar” och han citerade nationalsångens nuvarande text: ”så var det, så är det och så skall det förbli”. Vid ceremonin tilldelades också orterna Malojarslavets och Mozjajsk

²¹ *Strategija natsionalnoj bezopasnosti Rossijskoj Federatsii do 2020 goda*, 13 maj 2009, <http://president.kremlin.ru/text/docs/2009/05/216229.shtml>.

²² *Ukaz Prezidenta RF ot 14.02. 2012 N 183*, <http://graph-kremlin.consultant.ru/page.aspx?1601348>. Se pkt. 11.

²³ *Idem*, pkt. 8.

²⁴ *Ob ispolnenii porutjenija Prezidenta ob objavlenii v Rossii 2012 goda Godom rossijskoj istorii*, 19 nov. 2011. <http://xn--d1abbgf6aiiy.xn--plai/поручения/15126>.

²⁵ *Ukaz Prezidenta RF ot 28.12.2007 N 1755 O prazdnovanii 200-letija pobedy Rossii v Otetjestvennoj vojne 1812 goda*, <http://graph-kremlin.consultant.ru/page.aspx?942545>.

hedersbetygelsen Militärärans stad. Traditionen att dela ut hedersbetygelser till städer, som var vanligt under Sovjettiden, återinfördes i Ryska federationen år 2006.

Därmed är vi inne på en annan viktig del i de normativa försöken att forma en nationell identitet i dagens Ryssland, det som kan kallas militär-patriotisk fostran, vilket i sin tur är en del av tanken om ett starkt federalt centrum.

Vladimir Putin har länge lagt vikt vid en stark stat, en inflytelserik kyrka och en betydande militärmakt – allt under patriotismens fana. Sedan 2001 löper federala program för ”patriotisk fostran.” En stor mängd ministerier är inblandade i dessa program, som omfattar allt från satsningar på bibliotek och internet till militäridrott och tävlingar. Det senaste programmet för åren 2011-2015 syftar ytterst till ”en renässans för andlighet, social-ekonomisk och politisk stabilitet och nationell säkerhet.”²⁶

På senare tid har presidenten både i tal och åtgärder försökt uppmärksamma sina landsmän på behovet av en sammanhållande idé i Ryssland. I sitt senaste linjetal den 12 december 2012 (Konstitutionens dag) sade han att ”just i medborgaransvar och patriotism ser jag grunden för vår politik.”²⁷

Han har hyllat tanken om ”det sovjetiska folket” och ”en ny historisk folkgemenskap” och efterlyst något motsvarande i dagens Ryssland.²⁸ På ett besök vid en kadettskola i Krasnodar den 12 september talade han om vikten av moralisk och patriotisk fostran och jämförde med Sovjettiden: ”Vi har kastat ut barnet med badvattnet. Idag är det ingen som sysslar med patriotism.”²⁹

Senare i oktober inrättades också i presidentadministrationen en Styrelse för samhällsprojekt.³⁰ Bakom denna intetsägande titel döljer sig en grupp som ska arbeta för att ”stärka den andliga och moraliska grunden i det ryska samhället, genomföra statens politik inom området patriotisk fostran, utarbeta och genomföra betydande samhällsprojekt inom denna sfär.” Av allt att döma ska omkring 35 personer arbeta med detta.³¹

Ryska kommentatorer tolkar detta som försök att skapa en ny statsbärande ideologi, vilket rimmar illa med konstitutionen. I artikel 13, stycke 2 står det tydligt: ”Ingen ideologi kan fastställas som statlig eller obligatorisk”. Men de

²⁶ Programmet finns tillgängligt på <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/99483/>.

²⁷ <http://xn--d1abbgf6aiiy.xn--p1ai/news/17118>.

²⁸ *Vstretja s upolnomotjennymi po pravam tjeloveka v subektach Rossijskoj Federatsii*, <http://president.kremlin.ru/news/16260>.

²⁹ *Vstretja s predstaviteljami obsjtjestvennosti po voprosam patriotitjeskogo vospitanija molodezji*, <http://president.kremlin.ru/news/16470>

³⁰ *Obrazovano Upravlenie po obsjtjestvennym proektam*, <http://news.kremlin.ru/news/16692/print>.

³¹ ”Esjtje raz o ljubvi,” *Kommersant*, 22 oktober 2012. <http://www.kommersant.ru/doc/2050269>.

försök som görs visar åtminstone på en tydlig politisk avsikt och vilja att hitta en sammanhållande, enande idé för landet.

Bilden av en nationell identitet

Över tiden framträder en bild av några centrala beståndsdelar av den normativa nationella identiteten. Det ska understrykas att den politiska maktens försök att skapa denna är en lång process. Den inleddes efter Sovjetunionens upplösning, och dåvarande president Boris Jeltsin utlyste bland annat en tävling för att formulera en nationell idé för Ryssland. Inom ramen för denna artikel kan några centrala drag skönjas.

En beståndsdel är, som nämnts, tanken om ett starkt centrum. De senaste tolv åren har denna del blivit allt mer betydelsefull. Under Vladimir Putin har särskilda storregioner med presidentens sändebud inrättats – från början sju, numera åtta. Tankarna om moralisk och patriotisk fostran bygger på föreställningen om ett starkt centrum.

En annan beståndsdel är de kraftfulla väpnade styrkorna – eller åtminstone bilden av dessa. Här intar segerdagen i det stora fosterländska kriget, den 9 maj, en särställning. Under de senaste åren har antalet deltagare i paraden på Röda torget i Moskva ständigt ökat. Vid 65-årsparaden år 2010 deltog 11 000 man, i år (2012) deltog drygt 14 000 man. Den militära materielen visas upp i allt högre utsträckning än tidigare. Varje år utser presidenten en särskild kommission med ansvar att organisera paraden. Men också här blandar man och ger ur sin historia. Numera syns de röda fanorna tillsammans med Georg-ordens färger i svart och brandgult – återinförd från tsartiden.

Att de väpnade styrkorna även de senaste åren fått kraftigt ökade anslag och börjat öva alltmer är ingen hemlighet. Det är en följd av Rysslands uttalade mål vara en stormakt i världen.³² Väst betraktas som ett reellt hot – inte minst i militärdoktrinen.³³ Även under presidentvalskampanjen ökade den anti-västliga retoriken betydligt.

En tredje beståndsdel i nationsbygget är också en stark rysk-ortodox kyrka. Det är knappast någon överdrift att säga att patriarken och presidenten i dagens Ryssland lever i symbios. De framträder ofta tillsammans, och ständigt skickas signalen ut att den rysk-ortodoxa kyrkan har en särställning framför andra trosamfund. Ett exempel kan hämtas från den 4 november då Dagen för nationell enighet firas. På flera bilder från presidentens hemsida vid ceremonin i år syns Kirill och Putin tillsammans i förgrunden, medan andra religiösa får hålla sig i bakgrunden. När de lägger ner blommor vid monumentet över Minin och Pozjarskij, gör de det gemensamt.

³² Se bl.a. den nationella säkerhetsstrategin, kapitel II. <http://president.kremlin.ru/text/docs/2009/05/216229.shtml>.

³³ Finns tillgänglig på <http://www.scrf.gov.ru/documents/18/33.html>.

Från presidentens hemsida, www.president.kremlin.ru, 4 november 2012.

Kyrkan spelar också en politisk roll när så är påkallat. När Sergej Sjojgu utnämndes till ny försvarsminister i november gratulerade Kirill honom offentligt till det nya ämbetet och uttryckte en förhoppning om att han skulle lyckas att ”uppfylla presidentens uppdrag inriktat på andlig, moralisk och patriotisk fostran av personalen i Ryska armén och flottan.”³⁴ Omtalat är även Kirills uttalande under de regimkritiska demonstrationerna i början av året att ”en ortodox demonstrerar inte.”³⁵

Sammanfattningsvis kan konstateras att den ryska politiska ledningen idag plockar ur sitt historiska arv – både det sovjetiska och tsarryska. Identitetsbygget så här långt består till stor del av tanken om ett starkt centrum och patriotisk fostran, en kraftfull militärmakt och en stark rysk-ortodox kyrka. Det ekar från förr. Sergej Uvarov (1786-1855) formulerade under Nikolaj I den berömda treenigheten: Självhärskardöme, ortodoxi, *narodnost* (nation).

I och för sig är det inte särskilt märkligt att detta identitetssökande förekommer. Inom loppet av drygt sjuttio år har Ryssland förlorat två imperier – det tsartida och det sovjetiska. Förlusten av ett imperium kan vara nog så svår, vilket historien har rikliga exempel på. Ytterst handlar det här om Rysslands sökande efter sin historia. Som William Faulkner en gång så träffande skrev. ”Det förflutna är aldrig förbi. Det är inte ens förflutet.”³⁶

³⁴ *Patriarsjee pozdravlenie S.K. Sjojgu s naznatjeniem na dolzjnost Ministra oborony Rossijskoj Federatsii*, <http://www.patriarchia.ru/db/text/2572240.html>.

³⁵ http://www.gazeta.ru/news/lenta/2012/02/01/n_2187809.shtml.

³⁶ I boken *Requiem for a Nun*, utgiven på svenska med titeln *Själamässa för en nunna* (Stockholm: Albert Bonnier, 1952).

Östbulletinen, nr. 4, 2012, årgång 16

ISSN 1654-8698

Utgivare:

Sällskapet för studier av Ryssland, Central- och Östeuropa samt Centralasien

Tryckt i Stockholm 2013.

Redaktör och ansvarig utgivare: Ingmar Oldberg

Östbulletinen utkommer med cirka fyra nummer per år och kan rekvireras i utskrift från:

ingmar.oldberg@gmail.com, tel. 08-6696221.

Postadress: Krukmakargatan 46, 11726 Stockholm

Tidigare nummer av Östbulletinen finns tillgängliga på Sällskapets hemsida:
<http://www.sallskapet.org>